

פתרון הבחינה

היסטוריה

חורף תשפ"ג, 2023, שאלון: 22261

מוגש ע"י מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

חלק א' –

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה – עם

ספר פתוח.

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- מקור – האיזולוגיה הנאצית ומימושה

סעיף א'

שני עקרונות הבאים לידי ביטוי הם תורת הגזע ואנטישמיות.

בעזרת הטלאים האסירים סווגו לסוגים שונים דבר שתואם את עקרון תורת הגזע וכמובן את עקרון האנטישמיות. עקרון נוסף שניתן להתייחס אליו הוא שלילת הדמוקרטיה כלומר כל מי שלא מסכים את השלטון נענש ומוכנס למחנה ריכוז.

הרחבה:

עיקרון ראשון - **גזענות/תורת הגזע** – המפלגה הנאצית הייתה מפלגה גזענית.

מנהיגיה טענו שכל האנשים בעולם שייכים לגזעים שונים כאשר ישנם שלושה סוגי גזעים:

הגזע הארי – זהו גזע עליון, גזע אדונים, שנועד לשלוט בעולם. הגזע הארי כולל בתוכו את העמים הצפון אירופאים כמו הדנים, השבדים ועוד. העם שהוא הנעלה ביותר מבין כל עמי הגזע הארי הם הגרמנים. הגזע הארי הוא גזע מושלם מבחינה פיזית ומבחינה רוחנית. מבחינה פיזית הוא גזע גבוה, חסון, בריא, בלונדיני עם

עיניים כחולות. הגזע הארי הוא גזע שיוצר ובונה תרבות והוא בעל תכונות של חוכמה ויצירתיות וכן הוא אחראי לכל הקידמה האנושית.

הגזע הסלבי – גזע זה נמצא מתחת לגזע הארי. לגזע זה שייכים עמי מזרח אירופה כמו: רוסים, פולנים, צ'כים ועוד. זהו גזע עבדים, שנועד לשרת את הגזע הארי. גזע זה אינו יוצר תרבות אלא רק נשא תרבות. גזעים נוספים – בתחתית הסולם נמצאים גזעים נוספים שהם נחותים והורסי תרבות כמו הגזע השמי, שחורי העור וצהובי העור (סינים).

בתוך הגזעים הנוספים ניתן למצוא גזע שהוא לא נמנה עם הגזעים האנושיים. מדובר ביהודים שהם למעשה תת גזע כלומר תת אדם. היהודים הם מחריבי תרבות. למרות שהיהודים הם תת גזע והם הנחותים ביותר הם גם המסוכנים מבין כל הגזעים האנושיים. הם הניגוד המוחלט של הגזע הארי.

עיקרון שני – **עיקרון האנטישמיות** - היטלר טען כי "כל נאצי הוא קודם כל אנטישמי". משפט זה מבחיר את מרכזיותה של האנטישמיות באידאולוגיה הנאצית. האנטישמיות הנאצית הייתה השיא של שנאת היהודים לאורך ההיסטוריה. בעבר כלומר בעת העתיקה ובימי הביניים, הייתה שנאת יהודים על רקע דתי (שנאת הזר והשונה). במאה ה-19 צמחה האנטישמיות המודרנית. הייתה זו אנטישמיות על רקע חברתי, כלכלי, פוליטי ולאומי. שיאה של האנטישמיות המודרנית הייתה האנטישמיות הגזענית, שראתה ביהודים גזע שונה, נחות ומסוכן לחברה. המשמעות היא, שלא ניתן לשנות את תכונותיהם השליליות של היהודים, כי גזע, בניגוד לדת, לא ניתן לשינוי.

האידאולוגיה הנאצית יצרה ליהודים דימוי שלילי ביותר:

מראה מכוער - שמן, נמוך, שיער שחור, גוון עור כהה ובעל אף ארוך.

תכונות שליליות – בוגד, רודף בצע, ערמומי, שטני, טפיל מוצץ דם.

עיקרון שלישי - **שלילת הדמוקרטיה** - היטלר ראה בדמוקרטיה משטר חלש, שלא מתאים לגזע הארי העליון. הוא ראה בבעיות של רפובליקת ויימאר הוכחה לחוסר היעילות של הדמוקרטיה. היטלר שלל את הרעיונות של הדמוקרטיה והליברליזם כמו שוויון זכויות, חירות הפרט, ריבוי מפלגות ועוד. לאחר שמפלגתו עלתה לשלטון, היטלר החליף תוך מספר חודשים את השלטון ממשטר דמוקרטי למשטר טוטליטרי שיש בו מנהיג אחד ומפלגה אחת.

המשטר הנאצי השתמש בטרור כי במדינה דיקטטורית טרור הוא אמצעי מקובל כדי לחזק ולהגביר את השליטה בתושבים. כשיש טרור התושבים חוששים מהשלטון ומבינים שאם הם יתנגדו, הם יענשו.

סעיף ב'

שני צעדים שננקטו כלפי היהודים:

צעד ראשון - חקיקת חוקי נירנברג -

חוקי נירנברג הם חוקים גזעניים ואנטישמים שנחקקו בחודש ספטמבר 1935 בעיר נירנברג שבמרכז גרמניה. חוקים אלו ביססו את תורת הגזע בחוק מדינה בגרמניה כלומר אם בעבר תורת הגזע הייתה חלק מהאידאולוגיה

של המפלגה הנאצית בלבד הרי שעם קבלת חוקי נירנברג הפכה תורת הגזע לחוק מדינה והגזענות הפכה לרשמית ומעוגנת בחוק.

תוכנם של חוקי נירנברג

בחוקי נירנברג נכללו שני חוקים חשובים:

החוק הראשון נקרא - "חוק אזרחות הרייך". חוק זה קבע כי:

"אזרח הרייך הוא רק נתין המדינה בעל דם גרמני או בעל דם הקרוב לו, המוכיח על ידי התנהגותו שהוא נכון וראוי לשרת בנאמנות את העם הגרמני והרייך". בנוסף, חוק זה קבע ש: "אזרח הרייך בלבד הוא בעל הזכויות הפוליטיות המלאות בהתאם לחוקים".

לאחר מספר חודשים חוקקו הנאצים תוספת לחוק זה. המטרה הייתה לחדד את החוק כנגד היהודים ולהגדיר במפורש מיהו יהודי:

"יהודי אינו יכול להיות אזרח הרייך. אין לו זכות הצבעה בעניינים פוליטיים והוא אינו יכול לכהן במשרה ציבורית". בנוסף, קבעה התוספת לחוק ש: "יהודי הינו מי שמוצאו לפחות משלושה סבים, שהם יהודים גמורים לפי גזעם. יהודי נחשב גם בן תערובת נתין המדינה שמוצאו משני סבים יהודים גמורים".

במילים פשוטות, **חוק האזרחות** קבע שרק בעלי דם גרמני עם התנהגות גרמנית ראויה יכולים להיות אזרחי הרייך. יהודי גרמניה, שהם אינם גרמנים, לא יכולים להיות אזרחי הרייך ולכן חלק מזכויותיהם נשלל: הם לא יכלו להצביע בבחירות, נשללה מהם האפשרות לכהן במשרות ציבוריות (פקידי ממשלה, שופטים) ובנוסף הם גם לא היו זכאים להגנה משפטית.

החוק השני נקרא: "**החוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני**". חוק זה קבע ש:

"בהיותו חדור הכרה שטוהר הדם הגרמני הוא תנאי מוקדם להמשך קיומו של העם הגרמני, ובהיותו חדור רצון בלתי נכנע להבטיח את האומה הגרמנית לעולם, החליט הרייכסטאג פה אחד על החוק הבא: נישואים בין יהודים ובין נתני המדינה בעלי דם גרמני או בעלי דם קרוב לו - אסורים. נישואים שנערכו בניגוד לחוק בטלים, גם אם הם נערכו בחו"ל". בנוסף, קבע החוק ש: "יחסים מחוץ לנישואים בין יהודים לנתני המדינה, בעלי דם גרמני או בעלי דם קרוב לו - אסורים". ועוד מוסיף החוק ש: "יהודים אינם רשאים להעסיק במשק ביתם נתניות המדינה בעלות דם גרמני או בעלות דם קרוב לו, שהן למטה מגיל 45".

בחוק זה גם נקבע איסור ישיבה על ספסלים ציבוריים ועל איסור כניסה למתחמים ציבוריים שונים.

משמעות החוקים

עם קבלת חוקי נירנברג הפכה תורת הגזע ממצע מפלגתי לחוק המדינה המחייב שעל פיו נקבע מי יכול להיות אזרח במדינה הנאצית הנבנית. חוקי נירנברג שללו למעשה את זכות היהודים לאזרחות ובודדו אותם משאר הגרמנים. חוקים אלו הראו להיטלר שאף אחת ממדינות העולם לא יוצאת לטובת היהודים ולכן ניתן להגביר את היחס העוין כלפיהם.

צעד שני – ליל הבדולח -

מדובר באירוע שהתרחש בלילה שבין ה – 9 לבין ה – 10 לנובמבר. יחידות נאציות, יחד עם המון רב, תקפו יהודים ופגעו ברכוש יהודי.

בפוגרום נהרסו: מאות בתי כנסת בגרמניה, בתי קברות יהודיים רבים, אלפי חנויות בבעלות יהודים ו-29 בתי כל-בו. יותר משלושים אלף יהודים נעצרו, לעתים על-פי רשימות מוכנות מראש, ונשלחו למחנות ריכוז. בליל הפרעות נרצחו כ-400 נפש. בימים שלאחר הפרעות איבדו 400 נפש נוספים את חייהם. כמה ימים לאחר ליל הבדולח הוטל על היהודים קנס של מיליארד מארק לכיסוי נזקי "ליל הבדולח".

ליל הבדולח מסמן למעשה נקודת מפנה מכיוון שלראשונה היה גילוי אלימות פיסית שהייתה מאורגנת על ידי השלטונות. בנוסף, יהודים נאסרו והובלו למחנות ריכוז רק בשל יהדותם.

שאלה 2- היהודים במזרח אירופה בזמן הכיבוש הנאצי

סעיף א'

שלושה שלבים:

שלב ראשון – כיבוש פולין ותחילת ההשפלות וההתייחסות המבזה ליהודים.

שלב שני – ריכוז היהודים בגטאות.

שלב שלישי – תחילת ההשמדה של היהודים.

הגורם למעבר משלב ראשון לשני: איגרת הבזק של היידריך (21.9.1939).

הגורם למעבר מהשלב השני לשלישי: ועידת ואנזה (20.01.1942).

איגרת הבזק של היידריך

בעת הפלישה לפולין לא הכין שלטון הכיבוש הגרמני תוכנית ערוכה מראש כיצד לנהוג ביהודי פולין. ההנחיות הראשונות הנוגעות ליהודי פולין הכבושה הועברו באיגרת שנשלחה ב – 21.09.1939, ובה הוראות של ריינהרד היידריך. איגרת זו ידועה בשם: "איגרת הבזק".

באיגרת קובע היידריך ש:

- 1 – יש לרכז במהירות את היהודים בכמה ערים גדולות, הנמצאות בצמתי רכבות או בסמוך למסילות ברזל. יש לטהר את השטחים שעתידיים להיות מסופחים לרייך מהיהודים היושבים בתוכם.
- 2 – יש להקים מועצות זקנים (יודנראטים) בקהילות יהודיות, שיורכבו ככל האפשר מאישים סמכותיים ורבנים שנתרו. מועצות הזקנים יחויבו לביצוע מדויק ולפי לוח זמנים של כל ההוראות שניתנו וינתנו.
- 3 – יש לחתור לאריזציה של מפעלים יהודיים, תוך התחשבות בצורכי הצבא ובחשיבותם הכלכלית של המפעלים.
- 4 – על היהודים למסור את אדמותיהם לאיכרים גרמנים או פולנים, כדי שיעבדו אותם תחת פיקוח הממשל במקום.

ועידת ואנזה

ועידת ואנזה היא ועידה שהתקיימה בוילה ואנזה הנמצאת בפרבר של ברלין. בישיבה, שהתקיימה ב- 20 בינואר 1942, נקבעו הפעולות שיש לבצע כדי ליישם את "הפתרון הסופי" כלומר השמדתה הטוטאלית של יהדות אירופה. חשוב לציין שוועידה זו לא דנה בהחלטה לבצע את הפתרון הסופי מאחר והרצח ההמוני של היהודים החל חצי שנה לפני כן (עת החל מבצע ברברוסה) על ידי ה – איינזצגרופן. עם תחילת מבצע ברברוסה (21/06/1941) התחילה בפועל ההשמדה של היהודים באירופה. כדי להרחיב את ההשמדה ולהכלילה על כל יהודי אירופה היה ה – אס.אס. מוכרח להשיג את שיתוף הפעולה של רשויות השלטון בגרמניה. לכן, כינס ריינהרד היידריך בינואר 1942 ועידה בה דנו נציגים משרדי הממשלה השונים ב"פתרון הסופי".

מטרות הוועידה

מטרה ראשונה – **הדגשת החשיבות של ה"פתרון הסופי"** - "הפתרון הסופי" מהווה משימה מרכזית של גרמניה וכולם חייבים להפנים את העובדה הזו וכן להירתם לכך ולעשות את כל המאמצים ליישם את "הפתרון הסופי".

מטרה שנייה – **תיאום בין כל משרדי הממשלה** - ליצור תיאום בין המשרדים והרשויות המרכזיות ברייך, מבחינה אירגונית ומנהלית כדי שיושג שיתוף פעולה מלא והירתמות כוללת לביצוע תוכנית ההשמדה בקנה מידה אירופי.

מטרה שלישית – **האזורים בהם יש ליישם את ה"פתרון הסופי"** - אחת ממטרות הוועידה הייתה להדגיש שהפתרון הסופי מתייחס לכל אירופה ללא הגבלות גיאוגרפיות כלומר הפתרון הסופי ייושם גם בגרמניה, גם בשטחים שהיא כבשה, גם במדינות חסות שלה ואף במדינות ניטרליות.

מטרה רביעית – **אחראי ראשי** – אחת ממטרות הוועידה הייתה רצונו של היידריך לקבל הכרה במעמדו כאחראי ראשי להשמדה של יהודי אירופה. היידריך הבהיר שקיבל הוראה ישירה מגרינג, סגנו של היטלר, להוציא לפועל את ה"פתרון הסופי" של הבעיה היהודית.

סעיף ב'

על פי קטע המקור, שלושה טיעונים של הדוברים:

אבא קובנר:

טענה - יש צורך להיאבק בגרמנים כי זהו המוצא היחיד, מוצא של כבוד לעמנו.

נימוק – הגרמנים יהרגו את כולנו. אז אם למות, לפחות שזה יהיה בכבוד.

יעקב אנדג'ה:

טענה – יש לחזק את ההנהגה ולהציל כמה שיותר יהודים.

נימוק – אנחנו חלשים יחסית ובסופו של דבר כולנו נהרג. עדיף להשקיע בהצלת יהודים.

רוז'קה קורצאק:

טענה – יש צורך לנהל מאבק נגד הגרמנים. מאבק של כבוד.
נימוק – אלו מאיתנו שינצלו, צריכים לספר את הסיפור. לא רק איך הם הצילו את עצמם אלא איך הם עזרו להציל אחרים.
בחרתי בקטע מקור מתוך הספר משלום למלחמה ולשוואה של ד"ר קציעה אביאלי טביביאן בהוצאת מט"ח. בעמוד 247 ניתן לראות קטע מקור אותו כתב אבא קובנר ובו הוא מתייחס לכל הנעשה בגטו וההשלכות שבסופו של דבר יהיו.

שאלה 3- מהלכי המלחמה וגורל היהודים

סעיף א'

סיבה אחת לפלישת גרמניה לברית המועצות:
המאבק בבולשביקים – הכוונה היא שהגרמנים, שמחזיקים בדעות ימניות קיצוניות, רוצים להיאבק נגד ברית המועצות שמחזיקה בדעות מנוגדות משלה. דבר זה מתחבר לאחד העקרונות של השלטון הנאצי שהוא שלילת הקומוניזם.

סיבה נוספת שלא מוזכרת בנאום: מרחב מחייה.

מרחב מחייה - על פי האידאולוגיה הנאצית הגזע הארי זקוק לשטחי מחייה רבים. הגזע הארי הוא חזק ובריא, שמתרבה במהירות. לכן, הוא צריך עוד שטחי מחייה. מרחב המחיה הוא צורך קיומי עבור הגזע הארי. מרחב המחיה הוא זכותו של החזק. מרחב המחיה יתקיים במזרח אירופה, על חשבון העמים הסלבים (רוסים, פולנים, צ'כים וכו'), שהם גזע נחות, שנועד לשרת את הגזע הארי העליון.

גבלס נשא את הנאום בשלב זה של המלחמה מכיוון שתקופה קצרה לפני כן נחל הצבא הגרמני את מפלתו הגדולה ביותר במלחמת העולם השנייה בקרב סטלינגרד והחשש בקרב הגרמנים היה שהמורל שלהם ירד.

סעיף ב'

אחד מהמהלכים שהשפיע על גורל היהודים בצפון אפריקה היה קרב אל עלמין בו ניצחו הבריטים את הגרמנים בצפון אפריקה בנובמבר 1942. בעקבות הניצחון הגרמנים עזבו את האזור ובכך ניצלו חייהם של היהודים החיים שם.

בחרתי במקור שמופיע בעמוד 239 בספר הלימוד משלום למלחמה בהוצאת מט"ח. ניתן לראות שהמברק שנקרא 'מברק ריבנטרופ' מתייחס ליהודים שחיים בתוניסיה והם מהווים סכנה מבחינת השלטון הגרמני ממש כפי שהיהודים שחיים בפולין או במדינות אחרות באירופה מהווים סכנה מבחינת הגרמנים.

חלק ב'

פרק שני – לאומיות וציונות

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4 - מקור – גורמים לצמיחת הלאומיות

סעיף א'

שניים מן השינויים:

שינוי ראשון – צפיפות אוכלוסין רבה יותר בתמונה השנייה.

שינוי שני – תחבורה רבה יותר בתמונה השנייה.

אחד מהשינויים הוא המהפכה התעשייתית ותהליך העיור.

המהפכה התעשייתית – באמצע המאה ה-18 השתכללו מאוד שיטות העיבוד החקלאי ושולבו גידולי שדה חדשים. שינויים אלו גרמו לגידול ניכר ביבולים ולהקטנת הצורך בידיים עובדות. במקביל חלה התפתחות רבה בתעשייה והומצאו מכונות חדשות כמו הקיטור ומכונת האריגה. בערים החלו לקום בתי חרושת. בתחילה, עבדו בבתי חרושת אלו עובדים מהעיר אך לאחר תקופה נוצר מחסור בעובדים.

שני התהליכים הללו, כלומר התפתחות החקלאות שהותירה איכרים רבים מובטלים והקמת בתי חרושת שהצריכה עובדים רבים, גרמה למעבר של אנשים מהכפר לעיר (תהליך זה נקרא תהליך העיור). חלק מאותם איכרים שהגיעו לעיר לא דיברו את אותה שפה שבה דיברו תושבי העיר ובנוסף התגלו מתחים וסכסוכים בין האיכרים לתושבי העיר. לכן, היה צורך באיחוד אותם אנשים וביצירת גורם משותף והוא הלאומיות.

כיצד השפיעה המהפכה התעשייתית על צמיחת הלאומיות?

מיליוני האיכרים, שעברו מהכפרים אל הערים, נקלעו למשבר. בערים הם מצאו את עצמם בסביבת זרים, הם חשו ניכור ובדידות וחיפשו מסגרת להשתייך אליה. הלאומיות הציעה מסגרת שייכות חדשה שהיא שייכות לאומית כלומר שייכות ללאום שיש לו מוצא, שפה, תרבות ועוד. בנוסף, התפתחות התקשורת והתחבורה בתקופת המהפכה התעשייתית יצרה תנאים נוחים להפצת רעיון הלאומיות ברחבי המדינה.

סעיף ב'

גורם ראשון – השפעתן של התנועות הלאומיות שפעלו באירופה

במהלך המאה ה-19 החלה התעוררות לאומית בקרב עמי אירופה. תנועות לאומיות נאבקו להשגת העצמאות לעמים שלהם. היוונים נאבקו בעול השלטון הטורקי והצליחו לבסוף לזכות בעצמאות (1830), האיטלקים נאבקו לקבלת עצמאות מהמדינות ששלטו עליהם ולבסוף הצליחו בכך (1861) והגרמנים ששאפו להתאחד ואכן הצליחו לעשות כך (1871).

כיצד השפיעו התנועות הלאומיות באירופה על צמיחת הציונות?

היהודים, שחיו בקרב עמי אירופה, הבינו כי גם להם יש זכות להיאבק לעצמאות במדינה משלהם, עם מאפיינים משלהם כמו המגוון, דגל וכן חגים כמו חגי ישראל. לכן, הם החלו לפעול כדי להקים מדינה משלהם.

גורם שני - תנועת ההשכלה היהודית והחילון

תנועת ההשכלה היהודית הייתה חלק מתנועת ההשכלה האירופית. היא הושפעה מרעיונותיה והתאימה אותם ליהדות. תנועת ההשכלה היהודית רצתה שהיהודים יישארו נאמנים לדת ולמסורת היהודית, אבל במקביל, שישתלבו בחברה האירופית, שיהיו מודרניים ומשכילים.

משה מנדלסון, שהיה אבי תנועת ההשכלה היהודית, טבע את העיקרון: "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך" כלומר אפשר לשמור על היהדות (בבית) ובמקביל להשתלב בחיים המודרניים (מחוץ לבית).

בהשפעת תנועת ההשכלה היהודית, היהודים עברו תהליך של חילון. הם התרחקו מהדת ושינו את אורח חייהם.

כיצד סייע תהליך החילון לצמיחת הציונות?

ראשית, ההתרחקות מהדת "פינתה מקום" מבחינת הזהות של האנשים שאליו נכנסה הלאומיות, ממש כפי שקרה במדינות אחרות באירופה.

בנוסף, החילון הביא לשינוי ההשקפה שראתה בגולה עונש משמים, שצריך להסתיים על ידי גאולה משמים. היהודים החלו להאמין כי הם יכולים לשנות את המציאות ולפעול בעצמם למען הגאולה שלהם – לצאת מהגולה ולחזור למולדתם ציון. הם לא זקוקים לביאת המשיח כדי לעלות לציון.

שאלה 5- מנהיגים ואישים בתנועות הלאומיות

סעיף א'

למנהיגים של התנועות הלאומיות היו מספר מאפיינים:

מאפיין ראשון- הם היו אנשים **כריזמטיים** כלומר אנשים שיודעים להוביל ולמשוך אחריהם אנשים אחרים. הם האמינו בכוחם לגייס את ההמונים ולשנות את הסדר החברתי הקיים. הם דאגו לטפח תודעה לאומית ולפאר את המורשת של העם ולטפח שפה משותפת, ערכים כמו אהבה למולדת וסמלים לאומיים כמו המגוון ודגל. מאפיין שני – הם היו אנשים **משכילים** שהשתייכו בדרך כלל ל**מעמד הבורגנות**, שהתחזק במאה ה-19. מאפיין שלישי – הייתה להם **יכולת אירגון** טובה. לדוגמא: הקמת תנועה פוליטית בצורה יעילה ומוצלחת. בחרתי בתנועה הלאומית האיטלקית.

ג'וזפה מאצ'יני מתאים מאוד לכל התכונות שהוזכרו. הוא היה אדם משכיל (למד משפטים), הייתה לו יכולת אירגון טובה ולכן הוא הצליח להקים את תנועת 'איטליה הצעירה' והוא היה כריזמטי וסחף אחרי הרבה איטלקים שיחד עם מנהיגים נוספים הצליחו להביא לעצמאות איטליה.

סעיף ב'

שני אישים שתרמו רבות לפעילות הציונית בתחילת דרכה:

בנימין זאב הרצל

הרצל היה אבי התנועה הציונית ופעל רבות למען הרעיון הציוני:

בשנת 1896 הוא פירסם את ספרו "מדינת היהודים".

בשנת 1897 הוא אירגן את הקונגרס הציוני הראשון בבאזל שבשווייץ. בשנה זו הוא גם ייסד את עיתונו הציוני "Die Welt" בווינה.

בשנת 1898 הוא הגיע לארץ ישראל שם ביקר בירושלים ובמושבות ראשון לציון ורחובות.

באותה שנה הוא נפגש עם קיסר גרמניה במטרה לשכנע אותו לתמוך בהקמת מדינה ליהודים.

בשנת 1903, בקונגרס הציוני השישי, שנערך גם הוא בבאזל, הביא הרצל לסדר היום את "תוכנית אוגדה" – הצעה ליישב יהודים באוגנדה.

הברון רוטשילד

אישיות חשובה ובולטת נוספת שסייעה לתנועה הציונית בראשית דרכה: **הברון רוטשילד**.

הפעולות שעשה הברון רוטשילד נקראות שיטת האפורטרופוס (שיטת החסות) וזאת מכיוון שהברון פרש את חסותו על המושבות (אפורטרופוס = אחראי).

פעולה ראשונה – **רכישת אדמות** – הברון קנה אדמות ועל חלקן הוקמו מושבות. לדוגמא: המושבה מזכרת בתיה הוקמה על אדמות שקנה הברון (יישוב זה נקרא על שם אימו של הברון, בטי סלומון דה רוטשילד). דוגמא נוספת: המושבה מטולה.

פעולה שנייה – **סיוע למושבות קיימות** - הברון סייע למושבות כמו ראש פינה (המושבה הראשונה), פתח תקווה (אם המושבות), זיכרון יעקב (המושבה השלישית) וראשון לציון שהיו בקשיים כלכליים. הוא עזר להם במתן כספים ובשלב מסוים שלח אליהם מומחים חקלאיים. כמו – כן, הוא הקים במושבות מפעלים כמו היקב בראשון לציון ובזיכרון יעקב ומפעל בשמים ביסוד המעלה.

פעולה שלישית – **הקמת שירותים לקהילה** - הברון סיפק למושבות שירותים קהילתיים כמו: שירותי דת, חינוך ובריאות. בנוסף, הוא הקים במושבות בתי כנסת, קופות חולים ועוד.

שאלה 6- הלאומיות – גורמים מעכבים וגורמים מסייעים

סעיף א'

הגורמים שסייעו לאיחוד איטליה והגורמים שעכבו את איחוד איטליה

הגורמים המסייעים

גורם ראשון – **שיתופי פעולה** – שיתוף הפעולה של ממלכת סרדיניה עם צרפת איפשר את כיבושה של צפון איטליה.

גורם שני – **מנהיגים חזקים** – המנהיגים שחיו באיטליה באותה תקופה, בעיקר המהפכן מציני ואיש הצבא גריבלדי, היו גורם חשוב בפעילות של איחודה.

גורם שלישי – **תנועה לאומית חזקה** – התנועות הלאומיות שהוקמו באיטליה הביאו לכך שניתן היה להניע את התהליך האיחוד שהוא אינו תהליך פשוט.

הגורמים המעכבים

גורם ראשון – **התנגדות המעצמות** – הן צרפת והן אוסטריה לא רצו את איחודה של איטליה מאחר והן לא רצו לוותר על שטחים שהיו ברשותן ובנוסף הן חששו ממרידות והפיכות באזורים נוספים עליהם הם שלטו.

גורם שני – **התנגדות הכנסייה** – הוותיקן, מדינת האפיפיור, לא רצתה את איחוד איטליה מכיוון שהיא חששה שאם יהיו איחוד היא תאבד שטחים הנמצאים ברשותה וכן היא חששה שהיא תאבד את עצמאותה הדתית ותאלץ לפעול תחת שליטים חילוניים.

גורם שלישי – **הפיצול המדיני – חברתי – תרבותי** – איטליה הייתה מפוצלת מאות שנים בין נסיכויות שונות ולכן נוצרו פערים שקשה היה לאחד אותם.

סעיף ב'

גורם אחד שסייע להתפתחות היישוב היהודי בארץ ישראל: תמיכתו של הברון רוטשילד.

הפעולות שעשה הברון רוטשילד נקראות שיטת האפורטרופסות (שיטת החסות) וזאת מכיוון שהברון פרש את חסותו על המושבות (אפורטרופוס = אחראי).

פעולה ראשונה – **רכישת אדמות** – הברון קנה אדמות ועל חלקן הוקמו מושבות. לדוגמא: המושבה מזכרת בתיה הוקמה על אדמות שקנה הברון (יישוב זה נקרא על שם אימו של הברון, בטי סלומון דה רוטשילד). דוגמא נוספת: המושבה מטולה.

פעולה שנייה – **סיוע למושבות קיימות** – הברון סייע למושבות כמו ראש פינה (המושבה הראשונה), פתח תקווה (אם המושבות), זיכרון יעקב (המושבה השלישית) וראשון לציון שהיו בקשיים כלכליים. הוא עזר להם במתן כספים ובשלב מסוים שלח אליהם מומחים חקלאיים. כמו – כן, הוא הקים במושבות מפעלים כמו היקב בראשון לציון ובזיכרון יעקב ומפעל בשמים ביסוד המעלה.

פעולה שלישית – **הקמת שירותים לקהילה** – הברון סיפק למושבות שירותים קהילתיים כמו: שירותי דת, חינוך ובריאות. בנוסף, הוא הקים במושבות בתי כנסת, קופות חולים ועוד.

גורם אחד שעכב: השלטון של האימפריה העותמנית בארץ ישראל.

התורכים לא עודדו התפתחות של היהודים בארץ ישראל כי הם חששו מעליית כוחם של מיעוטים באימפריה. בנוסף, בתחילת מלחמת העולם הראשונה (1914) הם הקשיחו את יחסם ליהודים ואף ביצעו גירוש של כמעט 1000 יהודים מיפו למצרים (גירוש יפו).

סעיף ג'

1 – חיזוק "מדינות ההסכמה" – במלחמת העולם הראשונה לחמה בריטניה לצד צרפת ורוסיה ומדינות נוספות. בשנת 1917 חלה ברוסיה הפיכה ובריטניה חששה שרוסיה תפרוש מהמלחמה. לכן, היא פרסמה את ההצהרה וזאת כדי שהיהודים ברוסיה ישפיעו על ממשלת רוסיה לא לפרוש ולהמשיך להילחם לצד בריטניה. במקביל, ארצות הברית הצטרפה למלחמה בשנת 1917 ובריטניה רצתה שארה"ב תמשיך להילחם לצידה. לכן, היא פרסמה את ההצהרה וזאת כדי שהיהודים בארה"ב ישפיעו על ממשלת ארה"ב להמשיך להילחם לצד בריטניה.

הערה: הבריטים העריכו יותר מידי את כוחם של היהודים. הערכה זו נשענה על מיתוס הכוח היהודי בעולם.
2 – אינטרסים מדיניים אסטרטגיים - בריטניה רצתה לאחר המלחמה להשתלט על המזרח התיכון בכלל ועל ארץ ישראל בפרט וזאת הן בשל הזהב השחור (הנפט) הנמצא בשפע באזור והן כדי להגן על תעלת סואץ שקיצרה את הדרך להודו (הודו הייתה בשליטת בריטניה באותה תקופה). בריטניה ראתה ביהודים בני ברית נאמנים יותר מהערבים ולכן היא רצתה לזכות באהדתם.

3 – התחמקות מהתחייבות קודמות – בריטניה התחייבה לערבים בסדרת מכתבים משנת 1915 (מכתבים אלו נקראים מכתבי מק – מהון על שם הנציב הבריטי העליון במצרים) שתמורת עזרתם בהפלת השלטון העות'מאני היא תסייע להם אחרי המלחמה להקים ממלכה ערבית גדולה הכוללת גם את ארץ ישראל. בנוסף, הסכם משנת 1916 (הסכם זה נקרא "הסכם סייקס – פיקו") חילק את אזור המזרח התיכון בין בריטניה לצרפת.

בריטניה לא רצתה להיות מחויבת להסכם זה ולמכתבי מק מהון ובאמצעות הצהרת בלפור היא רצתה להתחמק מהן.

4 – שיקול תדמיתי – לבריטניה היה דימוי בעולם של מדינה אימפריאליסטית, בעלת מושבות בעולם המנוצלות לצרכי הבריטים. בריטניה ביקשה לשנות את תדמיתה כמדינה כובשת ולפתח דימוי של מדינה סובלנית ומתחשבת המסייעת לעמים אחרים
טיעון של המתנגדים:

הערבים ראו בהצהרת בלפור אסון, יום שחור, בגידה של הבריטים באינטרסים של התנועה הלאומית הערבית. הם טענו כי הצהרת בלפור איננה חוקית, מאחר והיא פורסמה לאחר מכתבי מק-מהון שהבטיחו להם הקמת ממלכה ערבית עצמאית ברחבי המזרח התיכון. הם קראו לביטול ההצהרה ומפרסומה – הם הגבירו את ההתנגדות לעלייה היהודית ולפעילות ציונית בארץ.

פרק שלישי – המאבק על הקמת מדינת ישראל

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 7-9

שאלה 7 - מקור – העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם

סעיף א'

הסיבות שהביאו את בריטניה להעביר את שאלת ארץ ישראל לאו"ם

(שיקולי פנים וחוץ)

1 – חשש מעימות עם ארצות הברית – לאחר סיום מלחמת העולם השנייה עלה כוחה של ארצות הברית והיא הפכה למדינה החזקה בעולם (יחד עם ברית המועצות). ארצות הברית דרשה מבריטניה שתפתור את שאלת א"י וכן תסכים לקבל 100,000 יהודים שחיו באירופה. בריטניה לא רצתה לבצע את הפעולות הללו ומכיוון שהיא חששה מעימות עם ארה"ב, היא פנתה לאו"ם כדי שהוא יפתור את הבעיה.

2 – מתן עצמאות להודו – במשך מאות שנים שלטה בריטניה על הודו. ארץ ישראל, שנמצאת מבחינה גיאוגרפית בדרך להודו, הייתה נתיב מעבר חשוב לבריטים. בשנת 1947 נתנה בריטניה עצמאות להודו ולכן חשיבותה של ארץ ישראל ירדה באופן משמעותי.

3 – ניסיון לשמור על יחסים טובים עם ארצות ערב – לממשלת בריטניה היו אינטרסים חשובים בכל המדינות שסובבות את ישראל: במצרים, בירדן ובמדינות נוספות כמו ערב הסעודית. ממשלת בריטניה ידעה כי אם תפעל בעד הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, יתערערו היחסים בינה לבין הערבים. העברת ההחלטה על גורלה של ארץ ישראל לאו"ם – נועדה לאפשר לבריטים לשמור על יחסים תקינים עם ארצות ערב.

4 – האו"ם הוא ארגון חדש – הבריטים סברו שמכיוון שהאו"ם הוא ארגון חדש וחסר ניסיון, הוא יתקשה להתמודד עם הבעיה בארץ ישראל ולפתור אותה ולכן הוא יפנה לבריטניה ויבקש ממנה להמשיך ולשלוט על ארץ ישראל ואז בריטניה תוכל לעשות בארץ ישראל כרצונה.

5 – פעולות המחתרות היהודיות – בשנים 1945 – 1947 פגעו המחטרות באופן נרחב בכוחות ובמתקנים בריטים בארץ ישראל ואף מחוצה לה. המאבק של המחטרות בתחום הצבאי, בתחום ההעפלה ובתחום התיישבות, אילץ את הבריטים להשקיע כוחות רבים כדי להבטיח את השקט בארץ ישראל.

6 – בזבוז כסף - נוכחות הצבא הבריטי בארץ (בשיאו מנה הכוח הבריטי כמאה אלף חיילים), עלתה למשרד האוצר הבריטי כסף רב והביקורת הציבורית על הממשלה התגברה בתוך בריטניה. הבריטים ביקשו לצמצם את ההוצאות ככל האפשר כדי להפחית את הגירעון שנוצר במשרד האוצר הבריטי וכדי להפחית את הביקורת הציבורית על הממשלה.

סעיף ב'

שני הבדלים בין התגובות:

הבדל 1 – הכותרת הראשית. הכותרת הראשית בעיתון דבר היא: "מדינת היהודים קמה" כלומר ההתייחסות המשמעותית ביותר היא להקמת המדינה. לעומת זאת, הכותרת הראשית בעיתון חירות היא: "לקראת המערכה הגורלית" כלומר לא מתייחסים להקמת המדינה אלא לקרבות שעתידים לבוא.

הבדל 2 – התייחסות לסוכנות היהודית. בשורה 6 בעיתון דבר כתוב: "פעולתם של נציגי הסוכנות היהודית במושב הזה היא פרשה גדולה בתולדות הארגון הדמוקרטי של העם היהודי" כלומר ההתייחסות לסוכנות היהודית היא חיובית. לעומת זאת, בעיתון חירות כתוב: "הולך ומתגלה כל הטירוף הנפשע שבהסכמת הסוכנות היהודית" כלומר ההתייחסות לסוכנות היהודית היא שלילית מאוד.

סיבה אחת להבדלים:

עיתון דבר הוא עיתון שמייצג את המפלגה השלטת ולכן יש תמיכה במעשים שנעשו. לעומת זאת, עיתון חרות הוא עיתון שמייצג את האצ"ל שהתנגדו לשלטון ולפעולותיו.

סיבה נוספת להבדלים: הכתבה בדבר הייתה ביום שבה התקבלה תוכנית החלוקה ועדין לא החלה מלחמת העצמאות ולכן הייתה שמחה וצהלה. לעומת זאת, הכתבה בעיתון חירות הייתה 10 ימים לאחר מכן כלומר בתחילתה של מלחמת העצמאות ולכן התגובה בכתבה שונה לגמרי.

שאלה 8- הסכמה ומחלוקת ביישוב היהודי בשנים 1945 - 1947

סעיף א'

הקשיים בארגון ההעפלה לארץ ישראל:

קושי ראשון – רכישת ספינות – לאחר מלחמת העולם השנייה היה באירופה מחסור בכלי שיט וממשלות פיקחו על מספנות. רוב הספינות שנרכשו היו ספינות ישנות ורעועות או ספינות בקר, שהוסבו להעברת בני אדם.

קושי שני – ארגון המעפילים - היה קושי לארגן את המעפילים ולהעביר אותם אל הנמלים, מהם הספינות יצאו. הבריטים לחצו על המדינות לא לאפשר לספינות להפליג מנמליהם.

קושי שלישי – סגירת חופי הארץ - הבריטים הטילו מצור על חופי הארץ, ארבו לספינות בלב ים וכשהן נתפסו – הם הורידו את המעפילים בכוח, שלחו אותם למחנות מעצר והחזירו את הספינות לאירופה. היה צורך לבצע פעולות הטעייה כדי למנוע את תפיסת הספינות.

על אף הקשיים הייתה הסכמה בקרב היישוב לגבי ההעפלה בשל מספר סיבות/מטרות:

סיבה ראשונה – להעניק בית חם לניצולי השואה האומללים – המטרה הייתה לתת בית למאות אלפי עקורים (פליטים) היהודים שנותרו ללא בית לאחר מלחמת העולם השנייה.

סיבה שנייה – להגדיל את מספר היהודים שחיים בארץ – המטרה הייתה הגדלת מספר היהודים שחיים בארץ כדי שיהיו יותר חיילים ויותר תושבים למדינה כשקום.

סיבה שלישית – **התנגדות לספר הלבן השלישי** – המטרה הייתה להיאבק במדיניות הספר הלבן השלישי שהגביל את העלייה וההתיישבות בארץ ובנוסף לגייס את דעת הקהל בעולם כנגד המדיניות של בריטניה.

סעיף ב'

העמדות של כל אחד מהצדדים והנימוקים שלהם:
 חברי האצ"ל והלח"י המשיכו לעסוק במאבק צבאי כנגד הבריטים כלומר הם המשיכו בפעולות הכרוכות בהרג וכדומה. סוג מאבק זה נקרא "**מאבק רצוף**".
 לעומתם, ארגון ההגנה נסוג מהמאבק הצבאי והחל לעסוק בסיוע להעפלה ולהתיישבות היהודית בארץ ישראל.
 סוג מאבק זה נקרא "**מאבק צמוד**".

הדומה בין שתי הגישות

שתי הגישות (גם המאבק הרצוף וגם המאבק הצמוד) תמכו במאבק בבריטניה בגלל המדיניות האנטי-ציונית שלה כאשר הכוונה היא בעיקר ל"ספר הלבן השלישי" שפורסם בשנת 1939.
 בנוסף, שתי הגישות ביקשו להביא לסיום שלטון המנדט הבריטי ולהקמת מדינה יהודית עצמאית בארץ-ישראל.

השונה בין שתי הגישות

גישת המאבק הרצוף (מאבק צבאי) של האצ"ל והלח"י טענה שצריך להמשיך את המאבק הצבאי כנגד הבריטים. לעומתם, גישת המאבק הצמוד של ההגנה טענה שצריך להתמקד בהבאת מעפילים לארץ וכן בבניית יישובים ולא בפגיגות כנגד הבריטים.

הסבר גישת המאבק הרצוף

המאבק הרצוף הוא מאבק צבאי בלתי-פוסק בבריטים, מאבק ללא הגבלת זמן או תחומי פעילות, מאבק בכל האמצעים שעומדים לרשות האצ"ל והלח"י, בכל מקום בארץ ישראל: פגיעה במתקנים צבאיים, בחיילים ובאנשי מנהל בריטים כולל פעולות טרור נגד אזרחים בריטים.

הנימוקים של התומכים בגישת המאבק הרצוף

- 1- מאבק רצוף (צבאי) בבריטים יפגע בהם קשה ולבסוף הם יעזבו את הארץ. רק כוח יגרום להם לעזוב.
- 2- מאבק רצוף (צבאי) יאלץ את בריטניה לתגבר את כוחותיה בארץ. זה יכביד עליה מבחינה כספית וצבאית, וכך תתעורר ביקורת ציבורית בבריטניה דבר שיזרוז את סיום שלטון המנדט הבריטי בארץ ישראל.

הסבר גישת המאבק הצמוד

המאבק הצמוד הוא מאבק שצמוד למדיניות של התנועה הציונית, מאבק שהתמקד בנושאי העפלה, התיישבות ומאבק מדיני בזירה הבינלאומית. במהלכו הופסק המאבק הצבאי נגד הבריטים.

הנימוקים של התומכים בגישת המאבק הצמוד

- 1- פעילות מתונה ולא אלימה תביא ליצירת תמיכה בדעת הקהל העולמית נגד המשך המנדט הבריטי.
- 2- המאבק הרצוף פוגע באזרחים חפים מפשע, והוא מנוגד לאופי המוסרי של הציונות.
- 3- המאבק הרצוף יגרום לבריטים להקשות עוד יותר על היישוב היהודי בארץ ישראל.

פרק רביעי – סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות

שאלה 10 - מקור – עלייה וקליטה (1948 – 1968)

סעיף א'

שני גורמים לעלייה לארץ ישראל:

גורם ראשון – זיקה דתית וגזירה משמים. ציטוט: " אמרתי כך גזרו מלמעלה / ואין להזדמנות זו חליפין חלילה".
גורם שני – פעילות הסוכנות היהודית. ציטוט: " גדל החשק לעלייה / כאשר בעירנו הופיע שליח מטעם הסוכנות / השפיע וזירז אנשים בכל פינות ועימו היה מר אבוטבול / אשר זירזנו בלי גבול".
גורם שלא מופיע בקטע: **תהליך הדה-קולוניזציה** - תהליך העצמאות של מדינות האסלאם הביא לכך שהתושבים במדינות הללו חיזקו את הזהות שלהם וראו ביהודים גורם זר שיש להיפטר ממנו ולכן הרדיפות כלפי היהודים הלכו והתרבו. כתוצאה מכך, העדיפו כמעט כל היהודים לעלות לישראל.

סעיף ב'

הקשיים של העולם ומהומות ואדי סאליב:

קשיים בתחום הדיור:

קשיים אלה באו לידי ביטוי בעיקר בשלוש השנים הראשונות לעלייה.
היקף העלייה עלה על גודלו של הישוב בארץ: הישוב היהודי בארץ, לפני העלייה, מנה 650 אלף איש.
מספר העולים שהגיע מנה 700 אלף איש. המשימה הראשונה הייתה מציאת מקומות דיור לעולים.

קשיים בתחום החינוך:

החינוך במעברות היה אחד הנושאים הכואבים בחיי המעברות. ב-1949 נחקק חוק חינוך חובה, המחייב כל ילד ללמוד בבית ספר. למרות החוק, ילדים רבים לא למדו בבית ספר כיוון שהוריהם שלחו אותם לעבודה בגלל מצבם הכלכלי הקשה. בנות רבות נשארו בבית כדי לעזור לאימהותיהן לגדל את אחיהן.
מרבית בתי הספר שהוקמו במעברות סבלו ממחסור באמצעים, ממחסור במבנים נאותים, שולחנות וכסאות, ספרי לימוד ומורים מוסמכים. תנאי מצוקה קשים ופגעי טבע (גשם, קור ובוץ) היקשו על ההוראה. צוות המורים הורכב ממורים צעירים חסרי ניסיון ומיומנות, את העבודה החינוכית עשו מורות חיילות, מדריכי נוער ומתנדבים רבים שראו בפעילותם החינוכית במעברות מלאכת קודש.
הבעיות הבולטות בהן נתקלו המורים היו אי ידיעת השפה העברית והשוני התרבותי בין התלמידים. בכיתה אחת היו לפעמים תלמידים מכמה ארצות, מה שהפך את ההוראה למשימה בלתי אפשרית.
גם בערי הפיתוח נשאר החינוך ברמה נמוכה יותר מאשר בישובים הוותיקים כתוצאה ממחסור באמצעים ומחסור במורים מנוסים. כמובן שמצב זה פגע במאמץ לצמצום הפער הכלכלי-חברתי בין העולים לבין התושבים הוותיקים.

קשיים בתחום הבריאות:

אחת הבעיות הקשות של העלייה הייתה הטיפול בחולים ונכים רבים, שהיו זקוקים לטיפול רפואי דחוף וממושך. המוסדות הקולטים עמדו חסרי אונים מול שפע הבעיות הרפואיות, משרד הבריאות של המדינה הצעירה היה צריך להתמודד עם בעיות רפואיות רבות: יהודי אירופה הביאו עמם את צלקות השואה, ואילו יהודי המזרח הביאו עמם מחלות שעד כה לא היו נפוצות בארץ.

קשיים בתחום התעסוקה:

אחוז המובטלים בקרב העולים היה גדול. בנוסף, מרבית העולים החדשים היו חסרי השכלה מקצועית ולא התאימו לדרישות העבודה. היה צורך להעבירם תקופת הכשרה. גם רמת ההשכלה של העולים בשנים 1948-1951 הייתה נמוכה, דבר שהיקשה על קבלתם לעבודה. עולים רבים הועסקו בעבודות דחק - עבודות יזומות של הממשלה - בהם נטעו עצים, סללו כבישים וסיקלו אבנים.

מהומות ואדי סאליב

ב- 1958, חיו בארץ ישראל כ-160 אלף יוצאי מרוקו ומצבם היה קשה. רבים מהם התפרנסו בדוחק מעבודות בלתי מקצועיות וזמניות והם התגוררו בעיירות מרוחקות וכן בשכונות עוני צפופות, דוגמת ואדי סאליב הנמצאת בחיפה.

ביולי 1959, בוואדי סאליב, שכונה ערבית לשעבר, בתחתית העיר חיפה, שמרבית מתושביה עולים מארצות האיסלאם, בעיקר ממרוקו, פרץ סכסוך בבית קפה. בעל בית הקפה, שלא הצליח להשתלט בעצמו על הסכסוך, קרא למשטרה. השוטרים השתמשו בכוח ואחד השוטרים ירה באדם, שלטענת השוטרים היה שיכור וגילה התנגדות. הפצוע נלקח לבית החולים עם פצעים קלים, אך באותו לילה נפוצה שמועה, כי הפצוע נפטר. שמועת כזב זו גרמה ליציאת רבים להפגנה נגד המשטרה. ההפגנה הפכה למהומה: מכוניות הועלו באש, חנויות נפרצו ונבזזו, שוטרים ואזרחים נפצעו ועשרות נעדרו. כעבור יום התפשטו המהומות לכל רחבי הארץ והפגנות סוערות נערכו במקומות רבים. כמה ימים לאחר פרוץ המהומות, מינתה הממשלה ועדת חקירה ציבורית בראשות משה עציוני (שופט בית המשפט המחוזי). בפני הוועדה התייצב דוד בן הרוש, מנהיג המהומות בואדי סאליב. בן הרוש היה בן עדת מרוקו וסיפורו האישי שיקף את מצבם העגום של עולי מרוקו. בן הרוש סיפר שלאחר שהשתחרר מהצבא התקשה למצוא מקום עבודה ומקום מגורים הולם, וכי חש שדוחים אותו על רקע עדתי.

שאלה 11 - תהליך הדה קולוניזציה וגורל היהודים בארצות האיסלאם

סעיף א'

שלושה גורמים מתחומים שונים לתהליך הדה קולוניזציה:

גורם אידיאולוגי - התפתחות רעיון הלאומיות: העמים שחיו תחת השלטון הקולוניאלי נחשפו לתרבות ולרעיונות האירופאים, והחלו לפתח תודעה לאומית עצמית, הן בשל השפעות אלה והן כתוצאה מהתנאים הקשים תחת השלטון זה.

דעת הקהל בעולם: לאחר מלחמת העולם השנייה איבדה מדיניות הקולוניאליזם את הלגיטימיות שלה ודעת העולם ראתה בקולוניאליזם מדיניות בלתי מוסרית.

גורם כלכלי - משבר כלכלי לאחר מלחמת העולם השנייה: הנזקים הכלכליים והעלות הגבוהה של הלחימה אילצו את מדינות אירופה להשקיע את הונן בשיקום עצמי ועל כן לא יכלו להרשות לעצמן להמשיך ולשאת בהוצאות הגבוהות הכרוכות בפיתוח התשתיות במושבות ובהחזקת כוחות צבא ומנהל בארצות אלה.

גורם פוליטי - שינוי יחסי הכוחות בעולם והשפעת 'המלחמה הקרה': מעצמות אירופה, השחקניות הראשיות בעולם לפני מלחמת העולם השנייה, איבדו מאוד מכוון בעקבות המלחמה, והחל עידן חדש, עידן שתי המעצמות – ארה"ב ובריה"מ. הללו החלו להיאבק ביניהן על אזורי השפעה בעולם. אי לכך לכל אחת מהן היה אינטרס לתמוך במתן עצמאות לארצות השונות, בתקווה שהמדינות החדשות תצטרפנה למחנה הנתון להשפעתן, וכן כדי לבלום את סכנת התפשטותה והשפעתה של המעצמה האחרת.

סעיף ב'

הגורמים שהשפיעו על גורל היהודים בארצות האסלאם

1 - השפעות תהליך הדה – קולוניזציה

א – יהודי ארצות האסלאם השתלבו בשלטון הקולוניאלי. תהליך הדה – קולוניזציה עורר חששות בקרב היהודים שעם שחרור המדינה – הם עלולים לאבד את ההגנה של השלטון הקולוניאלי, ואת מעמדם האזרחי ולשוב להיות נתינים משוללי זכויות (כפי שהם היו לפני השלטון הקולוניאלי).

ב – במהלך תהליך הדה קולוניזציה הייתה התרחקות מהתרבות המערבית – אירופית, תרבות אותה היהודים אימצו. עם ההתרחקות מהתרבות המערבית – האירופית, היהודים מצאו את עצמם בתרבות אחרת – התרבות הערבית שהשתלטה בהדרגה על החיים בארצות האסלאם.

ג – היהודים נתפסו כתומכי השלטון הקולוניאלי ולכן השנאה כלפיהם התגברה. כשהתגברו המגמות הפאן אסלאמיות והפאן ערביות בארצות האסלאם, היהודים הגיעו למסקנה שהם לא יוכלו להשתלב בזהות הלאומית החדשה וכי עליהם לעזוב את ארצות האסלאם.

2 – השפעת הקמת מדינת ישראל ומלחמת העצמאות

אירועים אלו השפיעו מאוד על מצב היהודים בארצות האסלאם. היהודים בארצות האסלאם קיבלו בהתרגשות את הקמת מדינת ישראל. רבים ראו בכך נס, וסימן לגאולה הקרובה לבוא אבל רק מעטים מגילויי השמחה היו גילויים פומביים. בעקבות מלחמת העצמאות – היהודים חששו לחייהם. הם נתפסו כ – "זרוע" של הישות הציונית וכאויב.

3 – ציונות וזיקה (קשר) דתית והיסטורית לארץ ישראל

הפעילות הציונית, בארצות האסלאם, התגברה במהלך מלחמת העולם השנייה ולאחריה. בעקבות השואה – הפעילות הציונית, בארצות האסלאם, הדגישה את העלייה לארץ ישראל. לכך יש להוסיף את הזיקה הדתית וההיסטורית לארץ ישראל שאפיינה את היהודים בארצות האסלאם ואת ההתלהבות שאחזה ביהודים עם הקמת מדינת ישראל. כיצד באו לידי ביטוי במצרים, הגורמים שהשפיעו על גורל היהודים:

השפעת הקמת מדינת ישראל ומלחמת העצמאות

בעקבות ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, במאי 1948, מצבם של היהודים במצרים הורע והם הפכו בהדרגה לבני ערובה של השלטון המצרי. מאות יהודים נעצרו באשמת פעילות ציונית, אחרים נכלאו במחנות והוחזקו שם בתנאים קשים. הם הואשמו בתמיכה בציונות, נאסר עליהם לצאת מהמדינה ורוכשם הוחרם. יהודי מצרים החלו לסבול מאלימות שהגיעה לשיא ביולי 1948 כאשר אירע פיצוץ ברובע היהודי בקהיר. 200 יהודים נהרגו ו – 120 יהודים נפצעו. האלימות נועדה להפגין את יחסם העוין של האוכלוסייה המקומית והשלטונות המצריים כלפי היהודים ולגרום להם לאבדות. לתבוסת הצבא המצרי במערכה נגד ישראל ב – 1948 הייתה ללא ספק השפעה על החרפת היחס העוין כלפי יהודי מצרים אבל לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק עם ישראל ב – 1949, חלה רגיעה במצבם של יהודי מצרים. היהודים הורשו לצאת מהמדינה וכ – 25,000 מהם ניצלו את ההזדמנות ועלו לישראל.

שאלה 13- מלחמת יום הכיפורים (1973)

סעיף א'

הגורמים (הסיבות) שהביאו לפרוץ המלחמה

1 – החזרת השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים – במלחמת ששת הימים (1967) כבשה ישראל שטחים נרחבים מידי מדינות ערב: את רמת הגולן מידי סוריה, את שטחי יהודה ושומרון (כולל מזרח ירושלים) מידי ממלכת ירדן ואת חצי האי סיני מידי מצרים. מדינות ערב, ובעיקר מצרים וסוריה, רצו לקבל חזרה את השטחים שישראל כבשה ולכן הן יצאו למלחמה.

2 - נקמה על התבוסה במלחמת ששת הימים – מלחמת ששת הימים (1967) הותירה את מצרים וסוריה המומות לנוכח תוצאותיה. תוצאות המלחמה היו משפילות ביותר עבור מדינות ערב. אנואר סאדאת, נשיא מצרים, הוביל למלחמה בישראל מתוך רצון להשיב למדינות ערב את כבודן הלאומי.

3 – **כישלון (קיפאון) בתהליך מדיני** – בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים יזם אנואר סאדאת, נשיא מצרים, מו"מ עם ישראל שיביא לנסיגת ישראל מתעלת סואץ ומחצי האי סיני ובתמורה ייחתם הסכם שלום בין מצרים לישראל.

סאדאת, כנשיא צעיר וחדש (הוא עלה לשלטון בשנת 1970), ביקש לבסס את שלטונו במצרים ובעולם הערבי, באמצעות הישג מישראל. ישראל, בהנהגתם של ראש הממשלה גולדה מאיר ושר הביטחון משה דיין, לא האמינה לכוונותיו של סאדאת. היא גם בחרה להתעלם מהחדשנות והתעוזה במדיניותו וראתה בו מנהיג אפור וחלש מול קודמו בתפקיד נשיא מצרים, גאמל עבד אל נאצר (1918 – 1970). ישראל סירבה לסגת מהשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים וראתה בהם מרכיב חיוני לביטחונה. משפט ידוע שנאמר באותה תקופה בידי משה דיין: "מוטב שארם א – שייה בלי שלום, מאשר שלום בלי שארם א – שייה".

סעיף ב'

תוצאות המלחמה בטווח הקצר

- 1 – **ניצחון צבאי** – על אף ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים, הצליח צה"ל לשנות את מהלך המלחמה, לעבור להתקפה וליצור מהפך במגמת המלחמה. לקראת סוף המלחמה הסתמן ניצחון צבאי ברור של ישראל בכל החזיתות, כאשר צה"ל נערך במרחק של 40 ק"מ מדמשק ו- 101 ק"מ מקהיר.
- 2 – **אבדות רבות** – מחיר המלחמה בישראל היה כבד ביותר: 2,656 הרוגים, 7,251 פצועים, 301 שבויים, עשרות נעדרים וכן אבדות כבדות במטוסים וטנקים.
- 3 – **הרס ציוד צבאי** – המלחמה גרמה להרס רב של ציוד צבאי: טנקים, מטוסים, נשקים ועוד.

תוצאות המלחמה בטווח הארוך

השפעת המלחמה על ישראל מבחינה פוליטית

- 1 – **התפטרות הממשלה** – רה"מ גולדה מאיר ושר הביטחון משה דיין התפטרו כמה חודשים לאחר תום המלחמה וזאת מפני שהם חשו אשמים במחדלי המלחמה. במקומה של הממשלה המתפטרת מונתה ממשלה בראשותו של יצחק רבין, שהיה בשעת המלחמה בארה"ב ולכן הוא נחשב כ- "נקי" מבחינת המחדל.
- 2 – **מהפך פוליטי** – ארבע שנים לאחר מלחמת יום הכיפורים היו בחירות בישראל ולראשונה מאז קום המדינה התרחש מהפך פוליטי. ממשלת השמאל בראשותו של שמעון פרס הפסידה בבחירות וממשלת ימין בראשותו של מנחם בגין עלתה לשלטון.

השפעת המלחמה על ישראל מבחינה חברתית

- 1 – **האמון בממשלה התערער** – עד מלחמת יום הכיפורים הייתה תחושה בציבור שהממשלה עושה כל שביכולתה עבור המדינה. לאחר המלחמה חלה התערערות באמון באנשי ציבור, בצבא ובדרג הפוליטי. כמו-

כן, בתחומים שונים כמו הטלוויזיה החלו להופיע תוכניות שהעבירו ביקורת בולטת על פעילות הממשלה. לדוגמא: תוכנית הסאטירה "ניקוי ראש".

2 – **צמיחת תנועות מחאה והגברת הקיטוב בעם** – בעקבות מלחמת יום הכיפורים החלו להופיע תנועות מחאה שדגלו בקו בולט: מצד הימין הפוליטי הופיעה "גוש אמונים" שדגלה בארץ ישראל השלמה ולעומתה הופיעה "שלום עכשיו" שהייתה תנועה א – פוליטית שדגלה בהחזרת שטחים הן לערביי ארץ ישראל והן למדינות ערב.

3 – **הקמת ועדת חקירה ממלכתית** – המחאה הציבורית בישראל שהחלה לאחר המלחמה הובילה להקמת ועדת חקירה ממלכתית – **ועדת אגרנט**. הועדה חקרה את מחדלי המלחמה ומסקנותיה הופנו כנגד הדרג הצבאי. הועדה מצאה כשל בתיפקודם של הרמטכ"ל (דוד "דדו" אלעזר), אלוף פיקוד דרום (שמואל גורדיש "גונן"), ראש אמ"ן (אלי זעירא) וסגנו אריה שלו. חלק מהם הודחו מצה"ל וחלק מהם התפטרו. לגבי הדרג הפוליטי, הועדה לא מצאה כשל תפקודי בפעילותו של שר הביטחון, משה דיין, ובתפקודה של ראש הממשלה, גולדה מאיר.

השפעת המלחמה מבחינה כלכלית

ישראל חוותה משבר כלכלי קשה לאחר המלחמה, שבא לידי ביטוי בעלייה גבוהה של מחירי הנפט, אינפלציה (עליית מחירים) ומיתון במשק.

השפעת המלחמה על היחסים עם ארה"ב ומדינות ערב (היחסים הבינלאומיים)

ארצות הברית - המחיר הכבד של המלחמה בנשק והנזק הכלכלי הכבד, הביאו לתלות גוברת של ישראל בסיוע צבאי, דיפלומטי וכלכלי אמריקני. תלות זו הגבירה את מחויבותה של מדינת ישראל כלפי ארצות הברית והקטינה את עצמאותה של ישראל בזירה הבינלאומית.

מצרים וסוריה - העולם הערבי חש כי תוצאות מלחמת יום הכיפורים שיקמו את כבודן של מדינות ערב והעולם הערבי שנפגעו במלחמת ששת הימים. לראשונה מאז שנת 1948 חשו מדינות ערב כי הן לא הובסו במלחמה והן הצליחו להתמודד מול ישראל בצורה שווה.

בנוסף, העולם הערבי התפצל: המלחמה סללה את הדרך לביקורו של הנשיא סאדאת בישראל (1977) ושנתיים לאחר מכן להסכם שלום. מצד סוריה, הרי שמדינה זו סירבה לדון עם ישראל על הסכמי שלום והיא אף החלה לתמוך בפעילותם של אירגוני טרור כנגד ישראל שפעלו על אדמת לבנון.